

El compromís de la família Guanyabens i Martí Vivès amb els exiliats molletans

Joan Daví Mayol*

Resum

Els Guanyabens i el pintor Martí Vivès són persones que exemplifiquen uns valors d'amistat, de lleialtat, d'ètica, de democràcia, de fraternitat i de compassió, en el compromís per ajudar republicans catalans, especialment de Mollet, en l'exili a la Catalunya Nord. A l'article es repassen com van arribar allà, què hi van fer per sobreviure i com van ajudar nombrosos molletans a sortir dels camps de refugiats.

Paraules clau: exili, Martí Vivès, Guanyabens, Mollet del Vallès

Introducció

He escrit aquest article en record dels 75 anys de l'exili republicà, en el qual, com a mínim 84 molletans i molletanes en van ser protagonistes directes, i persones properes en van patir els danys col·laterals. Esmentaré aquelles persones de les quals de petit a casa me'n havien parlat i parlaré de la relació de Martí Vivès amb Mollet, entre els anys vint i el 1939.

Recordarà també gent de Mollet que, havent patit un primer autoexili amb motiu de la dictadura de Primo de Rivera, amb el pas del temps van passar a l'oblit, però des del seu exili consolidat, van ser peça clau per ajudar alguns molletans exiliats el 1939.

Moltes de les coses que exposaré vénen del que em queda en la memòria de les explicacions que els grans, tant de casa com de fora, feien a un nen tafaer en un temps en què poca televisió es veia, que anar a veure passar el tren a qualsevol de les dues estacions de Mollet era una atracció, i uns temps en què els mals de coll i les gripes es curaven covant-les al llit, on el temps passava entre els contes i les històries que t'explicaven els que et venien a veure, mirant les ombres de la gent que passava per davant de casa i que es projectaven en el sostre de l'habitació, o bé comptant des del llit les totxanes que hi havia a la façana de l'església de Sant Vicenç.

De les històries que m'explicaven, hi havia la del nostres parents de França, que periòdicament ens venien a visitar i, que a més de venir amb uns cotxes espectaculars, a la vista d'un nen que no passava dels vuit anys, ens portaven uns queviures rars de veure a les botigues de Mollet i sobretot, portaven aires de llibertat que, ja de molt petit, veia que no es respirava en el Mollet dels anys seixanta i setanta. Aires que ells també van anar a cercar al Rosselló a partir de 1923.

Els Guanyabens

Els parents de França eren la família Guanyabens Mayol, que fins l'any

* Llicenciat en Dret. jdavimayol@gmail.com

34 Figura 1. Can Guanyabens, Ventalló núm. 3

1925 havien viscut a la casa de la seva propietat al carrer Gaietà Ventalló (de la Pietat) núm. 3, on avui hi ha el menjador del Bar-Restaurant Marfà. Posteriorment va viure al primer pis, entre d'altres, Llorenç Pascual Solanes, regidor 4t tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Mollet pel Centre Catalanista Republicà (gener 1934) i la seva esposa Maria Mercè Mayol Solé amb els seus fills Josep i M. Rosa, en Pere Màrtir Montañá Clapers i la seva esposa Dolors Vila Jordà, amb els seus fills Pere i Jordi (dels Cafès Montañá). A la dècada dels setanta, la casa es va vendre als actuals propietaris del Marfà. La galeria posterior del primer pis donava al c/S. Oleguer, núm. 21 (per aquell carrer també s'entrava i sortia de la casa).

La família Guanyabens Mayol estava formada per Felicià Guanyabens Masriera, (Mataró 20-5-1881/Millars 2-11-1966), mestre d'aixa i ebenista, un home alt, fort i robust; la seva es-

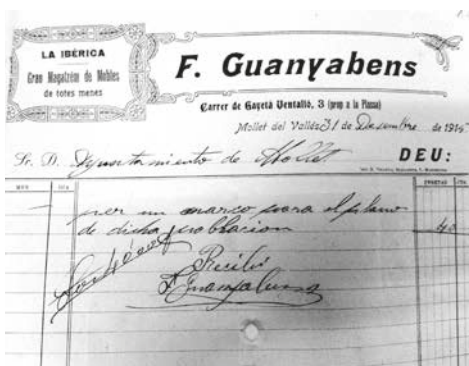

Figura 2. Factura La Ibérica de F. Guanyabens

posa Teresa Mayol Alemany, una dona també robusta de molt bones mans per a la costura i brodat de la roba blanca, i els seus fills Joaquim, Pilar, Sebastià i Rosa (Rossita), i la mare de Felicià, Joaquina Masriera Castellà, nascuda a Caldes d'Estrac.

A la planta baixa de la casa, on hi ha el restaurant, tenien la botiga "La Ibérica -Gran Magatzem de Mobles de totes menes", on venien mobles fets per Guanyabens, roba blanca i parament de la llar, amb la peculiaritat de vendre a terminis, circumstància que feia que la botiga tingués nombrosa clientela, tant de Mollet com dels pobles del voltant. Gent treballadora, també s'agafaven a qualsevol feina que sorgís; així completaven els ingressos familiars, car les necessitats d'una família de set persones, dels quals quatre eren mainada, no eren poques.

El fet de marxar cap al Rosselló es va gestar el 1923. Primer van marxar els dos fills Joaquim i Sebastià, i es va fer efectiu per a tota la família entre els anys 1924 i 1925.

Van decidir marxar per dues raons: la primera, per evitar que el fill més gran, en Quim, anés a fer el servei militar a l'Àfrica, on s'arrossegava l'anomenada Guerra de l'Àfrica des de feia anys. En conversa mantinguda amb Pere Fortuny Velazquez (26-8-2014), m'explicà que, atès que les famí-

Figura 3. Sega de blat. Felicià Guanyabens, dret a l'esquerra sense cap gorra ni barret; al centre, asseguts a terra, els seus fills Joaquim i Sebastià

lies Fortuny i Guanyabens eren veïnes i que en Quim era molt amic del seu pare, Josep Fortuny Torrens, com que tenien la mateixa edat, va acompanyar amb cotxe fins a la frontera francesa els dos germans Guanyabens. La segona raó va ser la dictadura del general Primo de Rivera, que del 2-10-1923 fins el 14-3-1924, va convertir obligatòriament Felicià Guanyabens en regidor, per ser membre de la Junta Municipal com a vocal associat, un cop cessats per decret els regidors elegits "democràticament"¹.

Cal imaginar el tarannà de la família Guanyabens durant la dictadura de Primo de Rivera. Joan Solé Tura² es-

criu que "la gent, no obstant també mostrava la seva disconformitat de diverses maneres i tenim per exemple el cas d'aquelles enfervorides noies molletanes, Montserrat Camps, Maria Mayol i Pilar Guanyabens, que lluien sense dissimular-ho massa un braçalet cada una, esmaltat amb la bandera catalana, i quan els de l'Ajuntament se'n van adonar els hi van clavar una forta multa amb l'advertiment de que si reincidien el càstig seria pitjor". Veiem que dues cosines, la Maria M. Mayol i la Pilar Guanyabens, a la ratlla dels 20 anys, mostraven a la seva manera el rebuig al règim dictatorial en una època i lloc on tothom es coneixia. La Maria

¹ Del 2-10-1877 fins l'Estatut Municipal de Calvo Sotelo de 1924, l'administració municipal estava formada per un Ajuntament i una Junta Municipal. Els regidors s'elegien entre els caps de família per sufragi censal masculí, directe i secret i es renovaven per meitat cada dos anys. L'Ajuntament eren els elegits i la Junta Municipal els elegibles i no hi podien renunciar; estava formada pels regidors i un nombre igual de vocals associats que eren representants dels contribuents i designats anualment per sorteig.

² Mollet una mica d'Història, Joan Solé Tura (1981), pàg. 96

Fig. 4. Maria Mercè Mayol Solé havia estat Reina dels Jocs Florals de Mollet el 1920. Foto de la banda

M. Mayol, a més, havia estat Reina del Jocs Florals de Mollet l'any 1920.

La Dictadura també va substituir els càrrecs electes de la Mancomunitat de Catalunya per altres addictes al règim nomenats a dit. El 20-3-1925 suprimix la Mancomunitat i drets que s'havien aconseguit en un incipient primer autogovern, que d'ençà el 1714 no havien tingut.

Felicià Guanyabens era un home de pensament catalanista i seguidor de les tesis de l'Estat Català. Després del seu pas per l'Ajuntament durant cinc mesos amb l'arribada de Primo de Rivera sense haver estat elegit ni poder renunciar-ne, prefereix un exili voluntari cap unes contrades on la llibertat, la legalitat i la fraternitat era el lema de l'Estat, i on el català, aleshores, era l'idioma predominant entre els

seus habitants. (Perpinyà només tenia 53.742 habitants, dels quals, 13.626 eren emigrants de l'Estat espanyol).

D'entrada, s'instal·len a Perpinyà, al c/S. Francesc de Paula, al centre de la ciutat, però al cap de pocs mesos, per motius de salut de la Teresa Mayol, els metges els recomanen que es traslladin al camp i van a Millars, a uns 17 km, on compren una casa anomenada "l'Île", envoltada de camps i amb un petit llac al davant (uns anys més tard, a causa d'uns aiguats, queda ple de fang i es transforma en un camp de fruiters).

Felicià Guanyabens col·labora el 1926 en els Fets de Prats de Molló (Vallès-oriental), on es pretenia una invasió militar des de la Catalunya Nord per independitzar Catalunya, planejada per Francesc Macià i la direcció d'Estat Català. Guanyabens va deixar la casa per convertir-la en punt de trobada dels grups participants, que procedien de París i de Tolosa de Llenguadoc i es dirigien cap a Estagell, a 12 km de Millars, per des d'allà anar a S. Llorenç de Cerdans, on hi havia amagades les armes. El pla consistia en la penetració de deus columnes formades per, a més de catalans, quasi un centenar de mercenaris italians, la majoria de la Legió Garibaldina que lluità a la legió estrangera francesa durant la I Guerra Mundial. Una era la columna de S. Llorenç de Cerdans i l'altra la de Coll d'Ares, que havien d'ocupar Olot i proclamar-hi la República Catalana. La iniciativa independentista va ser descoberta i avortada definitivament el 4-11-1926, perquè els gendarmes havien estat alertats amb l'ajut de Ricci-

36

Figura 5. La Rossita, en Sebastià i en Joaquim Guanyabens amb la seva àvia Joaquima Masriera, el 1925, al balcó del primer domicili a Perpinyà, c/S. Francesc de Paula

otti Garibaldi, espia de la Itàlia feixista i nét de Giuseppe Garibaldi. Macià fou empresonat i jutjat a París, però guanyà molta popularitat a Catalunya.

Els primers mesos del 1939, Felicià Guanyabens, amb els fills i filles, va ajudar a buscar sortides de supervivència a exiliats molletans que es trobaven dins o fora de camps de refugiats al Rosselló, el Conflent, el Capcir, el Vallespir i la Cerdanya francesa. Val a dir que els Guanyabens Mayol, excepte els fills que eren desertors de l'exèrcit espanyol, anaven periòdicament a Mollet durant el període 1925-1936, visites que es tornen a regularitzar cap el 1947, dos anys després d'acabada la II Guerra Mundial, on s'afegien els fills Guanyabens i els seus descendents.

En Felicià continuava fent mobles, però amb la iniciativa dels dos fills, el 1928 comença a fer projeccions de pel·lícules per les places dels pobles del Rosselló, que arriben a ser una referència per aquelles contrades, en relació amb Maria Pi Carrasco i la seva mare Dolors Carrasco Gavara (vegeu notes 1 i 2 al final del text). Les dues filles, la Pilar i la Rossita ajudaven a vendre entrades i també van fer de modistes i cosidores amb molt bones mans, com la seva mare, en especial la Pilar, que amb els anys es va guanyar un nom dins la costura a Perpinyà.

La Rossita, a principis dels anys trenta, es casà amb Jean Pous, un viticultor de Maury, un poblet a 23 km de Millars que llavors tenia uns 1.500 habitants. Maury, des de molts segles enrere, era i és conegut pel seu vi negre dolç, el maury, semblant al vi de Porto. Passats uns anys, el cinema a les places es va substituir per la sala de cinema al Cafè de Millars. Els anys van anar passant, amb néts i besnéts que sempre van seguir vinculats d'una manera o altra amb Mollet del Vallès, i a un fort esperit de catalanitat. Així, a fora d'un panteó del cementiri de Millars es pot

llegir: "Felicià Guanyabens i els seus"; i dins, en una placa: "Aquí reposa una família catalana". Anys enrere, abans de ser robat, un Sant Jordi de bronze presidia el panteó.

Fou precisament una de les filles Guanyabens, la Pilar, nascuda a Mollet el 23-9-1905 que possiblement cap el 1922 va conèixer Martí Vivès a Mollet, un jove pintor del Rosselló-Conflent, que del 1920 fins el 1922 va treballar al costat del cèlebre pintor Joaquim Mir.

Martí Vivès. L'home, el pintor

Per a la gent de la Catalunya Nord, sentir a parlar o veure escrit el nom de Martí Vivès en un carrer o una plaça d'un poble no té res d'estrany. Tampoc ho és per la gent de Figueres a l'Alt Empordà, però si baixem uns quilòmetres cap al sud, és un gran desconegut, possiblement per motius polítics després del 1939 (el 1935 Vivès havia exposat a la Sala Parés de Barcelona, però la Guerra Civil i el seu posicionament antifrancista no hi va donar continuïtat).

Martí Vivès era nét per línia paterna de refugiats catalans a França que després de la darrera guerra carlista vivien a Prada de Conflent, i fill de Josep Vivès

37

Figura 7. Petit llac de la Vil·la l'Île. D'esquerra a dreta: Júlia Carreras (vda. Vivès), Rossita Guanyabens, Llorenç Pascual, Maria Mercè Mayol, Francesca Mayol Alemany, Pilar Guanyabens i Martí Vivès

i de Júlia Carreras. Martí va quedar orfe de pare quan encara no tenia dos anys. La mare, sola i amb un nen a càrrec seu, acceptà, cedint a les conveniències de l'època, casar-se el 1909 amb un cosí llunyà, vidu també, que vivia a Figueres. Així, del 1909 al 1913, Martí Vivès va tenir com a company de classe Salvador Dalí, un any més gran que ell.

Cotillaire d'ofici, Júlia Carreras va viure malament la seva condició de mestressa de casa. Tenia nostàlgia de la terra d'origen i tot fent servir el seu poder de persuasió, la parella, juntament amb en Martí, es van instal·lar a Perpinyà.

Vivès, des dels 12 anys, ja pintava amb els mitjans que tenia a mà, un vell mirall o una rajola... La seva vocació era ben coneguda pels més propers, però la mare, conservadora i pragmàtica, li demanava que adquirís un bon bagatge, perquè "l'art no dóna de menjar", sovint li deia.

38

El 1920 pinta la seva primera tela, "El Mas Miraflors", i descobert aquell mateix any pel cartellista i pintor Josep Morell, el fa admetre a l'Escola de Belles Arts de Barcelona (La Llotja) on passa tres anys treballant amb el paisatgista Joaquim Mir, amb qui ve a Mollet i on sembla que coincideix per primera vegada amb la jove Pilar Guanyabens. Ella i la família eren veïns de la família Fortuny (amos d'una casa al c/Lluís Duran que tingueren llogada a Mir durant els anys que visqué a Mollet, del 1913 al 1921). De fet, en Mir, tot i haver deixat de viure a Mollet, seguia tenint contactes amb els seus paisatges i venia amb freqüència a veure les amistats que van sorgir de les tertúlies que es feien a la Farmàcia Foz o al voltant d'un bon àpat servit per Salvador Llavina a l'Hostal La Marinette.

La Pilar Guanyabens era neboda de Francesca Mayol, assídua a les tertúlies

de can Foz i a les passejades que feia Mir pels voltants de Mollet. També era cotillaire, com la mare de Vivès, amb botiga a la plaça Mercadal de Mollet (avui S. Oleguer, 1). La Pilar era una noia molt maca, alegre, simpàtica i amb força personalitat; sembla que inicià una amistat amb el pintor que va acabar en matrimoni a Millars el 1927, quan tots els Guanyabens ja vivien a la Catalunya francesa des del 1925. Abans del casament hi va haver trobades dels dos joves al Centro Español de Perpinyà, on es feia ball i altres activitats culturals i on anys més tard, del 1936 al 1939, la Pilar col·laborà en les tasques d'acollir nens exiliats i en el sosteniment de famílies desesperades que fugien de l'horror de la Guerra Civil espanyola. (Nota 3 a final de text)

El matrimoni Vivès-Guanyabens va durar deu anys i va tenir dos fills, la Jeannine (1928-1996) i en Jean Marie, que va néixer el març del 1930 i va morir als tres mesos. Vivès es va casar

Figura 8. Pilar Guanyabens i Martí Vivès en el petit llac de la Vil·la l'Île, cap 1926-1927

una segona vegada, el 1939, amb Marguerite Cazenove, amb qui va tenir una filla, Jacqueline, nascuda el 1941.

Del 1920 al 1923 i ja casat amb Pilar Guanyabéns, Martí Vivès havia conegut a Mollet, a part de la família de la Pilar, les amistats d'aquests, de cognoms Fortuny, Tura, Foz, Ambrós, Rosés... entre d'altres, amb els mateixos o semblants ideals catalanistes i republicans que els Guanyabens o els Mayol.

Seguint amb la formació artística, el 1923 Vivès marxa de Barcelona per

anar a l'Escola Gauthier de Bordeus, on esdevé un ferm admirador de Cézanne, dels impressionistes i del fauvistes. Durant els anys 1928 i 1929, juntament amb l'artista rossellonès Fons-Godail, segueix fent recerca per diferents estils i elements de l'art i la pintura. Fa la primera exposició a Perpinyà l'any 1930, i només amb 25 anys ja expressa la seva forta personalitat. Amb curiositat d'artista, experimenta durant uns anys l'art del ferro forjat amb els germans Sombré, que tenien el taller

Figura 9. Dia del casament de Martí Vivès i Pilar Guanyabens. Millars, 27-7-1927.

D'esquerra a dreta:
Maria Mercè Mayol,
Llorenç Pascual,
Rossita i Pilar
Guanyabens, Martí
Vivès, Francesca
Mayol i Júlia
Carreras, vídua Vivès

Figura 10. Camí de La Tor de França, de Vivès.
Col·lecció particular

a l'anomenada Route de Prades de Perpinyà. El crític d'art Rafael Benet, el 1935, amb motiu d'una exposició de Vivès a la Sala Parés de Barcelona, deia: "Vivès pinta amb audàcia, l'art d'aquest català de França participa al mateix temps de la pintura fauvista de l'Escola de París i de la pintura més autòctona de l'Escola de Barcelona".

Martin Vivès va ser nomenat el 1945 conservador del Museu Rigaud de Perpinyà, després d'haver fer una estada al Louvre. Allà posà tota l'energia, el reorganitzà i el dotà, entre d'altres, amb una col·lecció única de ceràmiques hispanoàrabs i catalanes de l'època medieval. A més, promocionà algunes accions comunes durant el franquisme entre Catalunya i el Rosselló. A més, exercí la docència del 1947 fins el 1968, a l'Escola de Belles Arts de Perpinyà. Va pintar un nombre importantíssim de quadres fins poc temps abans de la seva mort, el Nadal del 1991 (la família creu que superen el miler, perquè encara avui apareixen teles de les quals no en tenien constància).

Martí Vivès. El compromés, el resistent

A més d'artista, també té un vessant polític i de compromís amb els lemes inspiradors de la república francesa de legalitat, igualtat i fraternitat. Així, durant el mandat de l'alcalde de Perpinyà, Víctor Dalbiez, ell és cap de Gabinet i segueix treballant a l'Ajuntament amb l'alcalde Laurent Baudru. Pocs mesos després, entre finals de gener i principis de febrer del 1939, milers de catalans i d'espanyols inicien un exili on homes, dones, nens i nenes són emmagatzemats en camps de refugiats o de concentració en situacions molt precàries.

Martí Vivès té notícies que en camps com els d'Argelers, S. Cebrià i altres, hi ha artistes catalans i espanyols, a qui des de la seva tasca professional i política els podia donar un cop de mà. Així, ajuda a fugir Antoni Clavé, Carles Fontserè,

Ferran Callicó, el pintor murcià Pedro Flores i el marxant i promotor d'art Joan Merli (aquest episodi fa que Vivès mantingui una amistat indestructible amb Antoni Clavé). Val la pena esmentar que amb Pedro Flores es van trobar casualment per primera vegada a Perpinyà, dies després que aquest passés la frontera, el febrer de 1939 amb uns quants guaixos sota el braç. Vivès els hi va demanar per vendre'ls perquè Flores obtingués alguns diners. Poques hores després d'aquest encontre, Flores és detingut i com que no té cap document que acrediti la seva situació a França, el porten al camp de refugiats de Les Haras, a prop de Perpinyà, avui barri cèntric d'habitatges socials prop de l'estació, on també hi ha Clavé. Passats uns dies, localitzat el camp on era, apareix Vivès amb 3.000 francs de la venda dels guaixos, diners que serveixen per acreditar que Flores podia començar un treball i sortir del camp (sembla que els mateixos diners també van servir per alliberar Antoni Clavé). (CABAÑAS, 2006)

Aquelles mateixes dates, Martí Vives és informat per l'exsogre, Felicià Guanyabens i per la seva exmuller Pilar,

Figura 11. Carles Fontserè, Antoni Clavé i Martí Vives el 1939 a Perpinyà.

que en diferents dies havien arribat al camp d'Argelers, Sebastià Mayol Alemany, el seu fill Joan Mayol Solé i Llorenç Pascual Solanes, espòs de la seva cosina Maria M. Mayol Solé. A més, hi havia altres molletans tant a Argelers com a S. Cebrià, S. Llorenç de Cerdans, Agde, Sètfont... Eren Josep Fortuny, Feliu Tura Valldeoriola i els seus fills Esteve i Joan, Joan Ambrós Lloreda, Francesc Foz Casaramona...

A l'agenda de Llorenç Pascual Solanes, el 19 d'octubre d'enguany vaig constatar que Feliu Tura Valldeoriola va ser al camp de refugiats de S. Cebrià (Saint Cyprien), carrer D, barriaca 30 Sector 3. A la mateixa agenda hi ha l'adreça de molts refugiats catalans que eren amics seus. Quan ho van saber, Vivès i Guanyabens, es posen en marxa, amb l'ajuda dels seus fills, per treure'ls dels camps. Un cop a fora, si s'acreditava que un resident o ciutadà francès es podia fer càrrec d'ells o si es demostrava que tenien diners per instal·lar-se, perquè tenien diners o feina, els deixaven residir a França, lliures. Va ser el cas de l'alcalde de Mollet Feliu Tura, del també alcalde Josep Fortuny, del regidor Llorenç Pascual i del seu exoncle i regidor de Mollet del 1918 al 1922, Sebastià Mayol i el seu fill Joan Mayol. El mètode de fugida era apropar un cotxe al filat del camp i sor-

tir per sota, amagar-se entre les cames dels ocupants del cotxe i anar cap a un amagatall fins a tenir-ho tot a punt per demostrar que es podien mantenir a França. En cas contrari, havien de tornar als camps o bé la gendarmeria els portava a la frontera espanyola.

Els molletans que quedaren a França per sempre o per alguns anys, van fer moltes i diverses feines, algunes que no tenien res a veure amb els seus oficis, des de fusters, paletes, veremadors, xofers, traginers o construir la presa Neuviç d'Ussel (1945) al centre de França, on anaren Joan Ambrós i Joan Mayol (Ambrós arribà a ser l'encarregat de l'obra). Feliu Tura, segons testimoni de la seva néta Montserrat Tura (16-9-2014), i per les dades trobades a l'agenda de Llorenç Pascual, va treballar de sol a sol en una masia a Perpinyà, el Mas Llaró, prop de la carretera que porta a Canet, on finalment també va treballar el seu fill Esteve, després de ser utilitzat com a mà d'obra per a treballs agrícoles (durant uns mesos fou obligat a construir defenses contra possibles atacs dels aliats, va fer de traginer al Rosselló, a Viane Pierre-Segade al departament de Tarn, a l'Aude i a l'Herault). El treball de tots ells va ser la garantia per poder sortir dels camps de refugiats.

Segons testimoni de M. Rosa Pascual Mayol (23-8-2014), a la casa de

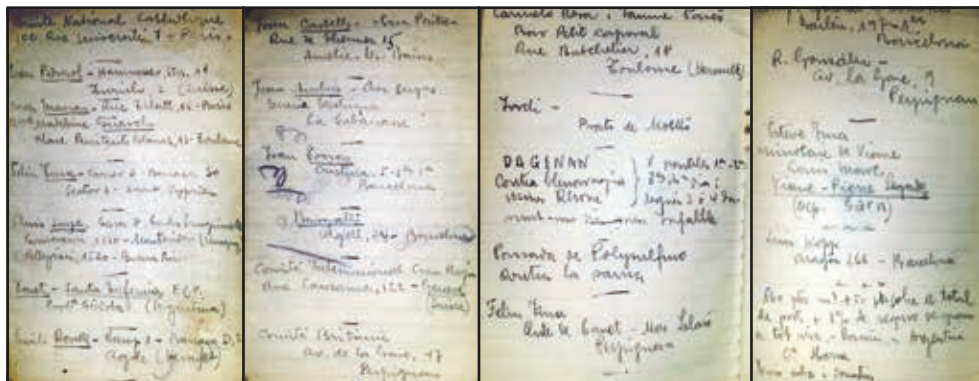

Figura 12. Fulls de l'agenda de Llorenç Pascual Solanes amb les adreces de Feliu Tura a S. Cyprien i Mas Llaró, de Joan Ambrós a la Cabanassa i d'Esteve Tura

Figura 13. D'esquerra a dreta, Joan Mayol, possiblement un fill Pelissier, família massovera del Mas Saragossa, Sebastià i Joaquim Guanyabens i Llorenç Pascual (setembre 1939)

Figura 14. Vista del Mas Llaró, l'any 1945, on van treballar Feliu Tura i Esteve Tura. El cos principal és la masia i la línia de cases del costat és on vivien els treballadors. Font: Isabelle Rébé. Centre Archeologique Remy Marichal. Oppidum de Ruscino. Château-Roussillon. Perpinyà

42

Figura 15. Joan Mayol Solé a la verema del mas Saragossa, a 2 km de Millars, a la crta. cap a Tuïr, el setembre de 1939. A l'esquerra dret, sense gorra i amb armilla, Joaquim Guanyabens. Darrera d'un nen i també sense gorra, Llorenç Pascual

Figura 16. Joan Ambrós, esposa, filla i nét, dalt del mont Revard, Aix les Bains, Savoie. Estiu de 1965

Figura 17. Café Le Palmarium a la plaça François Arago de Perpinyà (1r terç del s. XX), on es reunien alguns dels molletans exiliats amb altres exiliats catalans. Font: FONDS DES ARCHIVES DE LA VILLE DE PERPIGNAN

43

Figura 18. Maury, estiu de 1941. Sebastià Mayol Alemany, Maria Mercé i Joan Mayol Solé, el jove Josep Pascual Mayol i les nenes M. Rosa Pascual Mayol (amb trenes) i Paula Pous Guanyabens

Figura 19. Carme Velazquez Ojuel, vídua Fortuny, amb els seus fills Josefina i Pere. A l'esquerra: la nena Roser Ràfols

44

Figura 20. Sebastià Mayol amb la seva néta M. Dolors a l'arribada de l'exili el juliol de 1943, al pis del c/Ravella núm. 5, de Barcelona

Maury a la rue de la Rampe, propietat de Jean Pous i casat amb Rossita Guanyabens, cosina germana de la seva mare, van acollir refugiats, i després, en una casa de la Route National. Els amics molletans es reunien a dinar quan hi havia una festa assenyalada i també uns quants homes que parlaven en castellà, sense recordar qui eren. Els Pascual Mayol tenien una casa on la mare exercia d'amfitriona convidant els qui eren sols a l'exili, de Perpinyà o dels voltants. Sembla que els amos de les terres on treballava cadascun d'ells, els donaven patates, carn, oli etc, amb els quals la Maria Mayol preparava el dinar que compartien al voltant d'una taula. Els temes de conversa eren el dia a dia de cadascú, i sempre, Mollet present.

M. Rosa també recordava que els homes de Mollet es reunien periòdicament a Perpinyà, al cafè "Le Palmarium" de la plaça François Arago, desaparegut el 1984, on es trobaven amb els amics (el seu pare li havia explicat que allà quasi mai parlaven de política). La M. Rosa recordava l'alcalde Feliu Tura com un home molt trist, possiblement perquè el seu fill Joan perdé la vida al camp de Gusen en mans dels nazis, fet que ella no va saber fins el passat 23 d'agost, i suposava que se li va ocultar perquè era una nena quan va passar.

El primer que tornà a Catalunya va ser l'alcalde Fortuny, amb un fatal i trist destí conegut per tots. Més d'una vegada havia sentit a casa: "Tan de bo no hagués pogut sortir d'Argelers..." Sembla, pel testimoni del seu fill Pere (26-8-2014), que l'enyorament de la seva família i de Mollet, sumat a què creia que els anglesos no permetrien que el règim franquista prosperés, pel perill que podia ser per al continent que s'ajuntés amb al nazisme d'Alemanya i Itàlia, el van fer decidir a passar tan aviat la frontera. El seu exili i assassinat va deixar les primers víctimes

col·laterals molletanes: la seva mare, Anna Torrens Fonolleda, la seva esposa Carme Velázquez Ojuel, la seva filla Josefina i el seu fill Pere; també la seva germana Assumpció, que eren les que depenien directament d'ell. La família ho va tenir molt difícil, primer per haver de suplicar infructuosament a les noves autoritats molletanes que avallessin que l'alcalde Fortuny no havia intervingut en cap "delicte de sang", cosa que tot i ser certa, no van voler testimoniar; pensaven que havia estat indultat i va ser així, però l'indult no va arribar a temps, mai se sabrà per què. El 16-7-1939, a trenc d'alba el van executar. Els anys següents van ser d'una penúria extrema, amb problemes per sobreviure el dia a dia. Vivien d'unes minses rendes que tenia l'àvia fins que, passats uns anys, la vídua va aconseguir que l'acceptéssim a tre-

ballar a la Teneria Moderna Franco-Española, i de mica en mica, amb els fills ja grans, la situació econòmica va millorar, però els ànims i la alegria a la casa va trigar anys en tornar-hi. Possiblement, l'arribada al món dels néts i néta de l'antic alcalde, van influir que dins les parets de can Fortuny es tornessin a sentir rialles.

Sebastià Mayol Alemany, tornà el juliol de 1943, traslladat des de França per la Creu Roja Internacional, malalt i molt envellit tot i que tenia poc més de 60 anys. Primer va anar a Barcelona a un pis de l'àvia de la seva jove al c/ Ravella de S. Gervasi, fins que va tenir clar que hi havia via lliure per anar a Mollet. Va morir el 7-6-1944.

Feliu Tura Valldeoriola tornà el 1949 després de més de 10 anys d'exili i va morir el 6-3-1956. Mentre va ser fora, la seva esposa Maria Ros Herrero, va estar al capdavant dels treballs agrícoles de can Pinyonaire, ajudada per la vídua del seu fill Joan, la Roser Mas i també per les filles i fills d'aquesta. Als enterraments de Tura i de Mayol, les autoritats franquistes van canviar l'hora establerta per fer les cerimònies de comiat, per dissuadir les persones que els volien donar l'últim adéu.

Joan Tura Ros nascut a Mollet el 3-5-1912 va tenir la fi, com hem dit, el 20-10-1941, assassinat en mans dels nazis al camp d'extermini de Gusen. En Joan, segons explica la seva filla Núria en conversa mantinguda a finals d'agost d'enguay, no volia sortir dels camps on va ser portat des del gener de 1939. Ell no havia fet res i estava entossudit que el seu únic destí des dels camps de refugiats només podia ser Mollet. Va deixar a Mollet víctimes col·laterals del seu exili i assassinat: el seu pare, la mare, Maria Ros, la vídua, Roser Mas Giménez i els seus quatre fills: la Núria, la Neus, en Feliu i en Josep, que no va conèixer mai el seu pare per haver nascut quan aquest ja era a l'exili.

Figura 21. Esteve Tura i Josefa Camafreita amb els seus fills, Esteve, Feliu i Montserrat

L'Esteve Tura i Ros va tornar a Mollet uns mesos abans que el seu pare, el 1949, fou empresonat i ingressat a la presó Model de Barcelona i en sortir es va casar amb Josefa Camafreita Tintó, amb qui va tenir tres fills, l'Esteve, la Montserrat i en Feliu. Va morir el 21-8-2000.

Llorenç Pascual Solanes, després de passar 10 anys a França, va marxar a Buenos Aires amb la seva esposa Maria M. Mayol, amb els seus fills nascuts a Mollet, Josep el 1928 i M. Rosa, el 1935. Ell va morir el 6-8-1973 i la seva esposa el 27-1-1962. Quan es pregunta a la família de què va morir si encara no tenia 60 anys, la resposta sempre ha estat "d'enyorament de la seva família, de les seves amistats, del seu poble i del seu país". Com s'ha dit abans, la Maria havia estat reina dels Jocs Florals de Mollet de l'any 1920, fet que sumat al de lluir la polsera catalana durant la dictadura de Primo de Rivera li comportà tenir responsabilitats polítiques segons les autoritats franquistes. El fill d'ambdós, en Josep, va morir el 18-7-2005. La M. Rosa viu a Buenos Aires i és una de les dues "nenes de la guerra" que consten que té Mollet fora de l'Estat espanyol.

Francesc Foz Casaramona va estar uns anys a França on es casà amb la ciutadana egípcia Omaneya Tewfik, van tenir un fill (l'anomenaven Cooki i va néixer a Mollet cap els anys quaranta). Francesc va treballar en feines relacionades amb la salut fins que es va establir a Nova York. Va venir un parell de vegades a Catalunya i cap els anys setanta el vaig veure juntament amb la seva esposa Omneia en un hotel de Barcelona quan el meu avi els va anar a visitar. Sembla que als Estats Units hi ha descendents d'en "Paquito" Foz i de la seva esposa Omneia, que treballava d'interpret de les Nacions Unides. Els fills del seu fill són Alexander A, Jéssica i Elisabet, que han viscut en diversos indrets dels Estats Units.

Joan Mayol Solé va tornar a Mollet l'octubre de 1945. Havia arribat a Barcelona el dia 23 i per precaució s'havia instal·lat al mateix pis on ho havia fet el seu pare, Sebastià Mayol. Allà es retroba amb la seva esposa Maria Pi Carrasco, la seva filla M. Dolors, la seva mare Rosa Solé Sisó i la seva tia Francesca Mayol Alemany (el 1949 naixia un altre fill, en Sebastià). Va morir el 6-2-1990.

Joan Ambrós va viure a França amb la seva esposa Francesca Tugas, la filla Francesca nascuda a Mollet el 1932 i el fill Marcel, ja nascut a França el 1941. Ambrós, a partir de 1979 va fer alguns viatges a Mollet. Va morir el 15-10-1992 (la seva esposa havia mort el 25-12-1970). A Abbeville (França), hi queda la seva filla Francesca, una altra "nena de la guerra" de Mollet.

Possiblement hi ha encara algun altre "nen o nena de la guerra" molletà escampat pel món. Segons Pere Fortuny hi havia una altre nen, ara ja mort, Joan Alarcón, fill de l'exiliat Gregorio Alarcón (vegeu nota 4 al final del text), que havia estat regidor de l'Ajuntament de Mollet i membre de la CNT. Caldria fer un seguiment minuciós per saber si hi havia més criatures a la llista de 84 molletans i molletanes que van marxar a l'exili, perquè no hi havia constància escrita ni del fill ni de la filla de Llorenç Pascual i Maria Mayol, ni tampoc de la filla de Joan Ambrós i Francesca Tugas.

Fins aquí la relació d'alguns molletans i molletanes que van formar part d'un nombrós grup de persones que Martí Vivès, juntament amb l'exogre Felicià Guanyabens i els seus fills Joaquim, Sebastià, Pilar i Rossita, van donar la mà o van intentar donar-la en els dies d'exili, a partir del gener-febrer del 1939. Però la tasca de Vivès de compromís, resistència, ajuda i en pro dels ideals democràtics, no va acabar amb els molletans. Amb l'esclat de la II Guerra Mundial, Vivès entra a la

resistència l'agost de 1940 on difon el diari *Résistance Vérités*. El 1941, a Perpinyà dirigeix el Servei d'Avituallament i el Servei de Racionament. El febrer de 1942 rep l'encàrrec de reclutar, organitzar i fer propaganda dels MUR (Moviments Units de la Resistència). El 26-1-1944 participa en fer esclatar l'oficina dels Arxius d'Intel·ligència Militar on es guardaven les fitxes de ciutadans de Perpinyà pel STO (Service de Travail Obligatoire), que imposava treball forçat a ciutadans de la França ocupada pels nazis. Aquesta acció fa que del juny a setembre d'aquell any, s'amagui a La Tor de França, d'on era originària la seva segona esposa, al nord-oest de Perpinyà. El 20-9-1944 és nomenat membre del Comitè Departamental de l'Alliberament, una estructura de la Resistència francesa.

Conclusions

Veiem que uns ideals i uns llaços d'amistat que venien de lluny van fer possible que alguns molletans i molletanes trobessin a 173 km de casa seva, i en el país veí, unes mans obertes, conegudes i amigues en el moments més complicats dels primers dies d'exili. Mans conegudes, mans adultes i també de joves que havien esdevingut homes i dones, que allunyats de Mollet des de feia més de 16 anys, continuaven mantenint els mateixos principis, valors i sentiments d'estima vers els amics i familiars.

També hem constatat, pel testimoni de fills i néts d'exiliats molletans, que mentre uns patien exili o perdien la vida com a conseqüència de ser del bàndol vençut, el dia a dia a Mollet els anys posteriors al final de la Guerra Civil, no va ser gens fàcil. A vegades, altres nens amb "malícia innocent", jugant al pati de l'escola o pel carrer, en veu alta o xiuxejant, deixaven anar: "Mira, el seu pare és roig" o "Al seu pare el van matar per roig", quan en

Fig. 22. Cartell falangista a la façana de can Mayol

aquell temps, ser roig, jueu o maçó, era com ser un dimoni amb banyes i cua. Era en contra d'aquests que predicaven els governants i l'església oficial. A molts republicans i també als exiliats se'ls va posar l'adjectiu de "rojos" tot i que les seves ideologies eren molt lluny del marxisme, com el cas de molts dels que militaven a Esquerra Republicana. Qui no ho va pagar amb la vida, en moltes ocasions ho va pagar amb béns, dels quals van ser desposseïts en resolucions judicials o municipals injustes. També se'ls va obligar a pagar, quan no tenien diners, obres com el cobriment del torrent Caganell o la nova església, quan per altres, el pagament va ser voluntari. Els nens i els joves van haver de créixer més aviat del que tocava. Qui estava malat va emmalaltir encara més. Qui era dèbil va haver d'enfortir-se i en molts casos les dones van haver de fer de mares i pares, d'àvies i avis.

Per acabar-ho d'adobar, a les faç-

nes de les cases dels “rojos que no ho eren”, les autoritats franquistes hi pintaren uns cartells molts grans amb proclames del nou règim dictatorial espanyol. Hi ha constància com a mínim de tres cartells d'aquest tipus a Mollet, un a la façana de la Farmàcia Foz, un altre a can Fortuny (ara bar Marfà) a la plaça Prat de la Riba i el tercer a can Mayol al carrer de S. Oleguer, en el qual es podia llegir: “Queremos una España activa, alegre, unida y combativa. Julio Ruiz de Alda” (va ser un dels fundadors de la Falange).

Per sort, segons testimoni de Pere Fortuny, aprofitant una ordre de Jacint Maurell Saló, alcalde del 1952 al 1958 per pintar obligatòriament totes les façanes del poble, ràpidament, a can Mayol es van afanyar a pintar i treure el cartell. Quan Josefina Fortuny va preguntar a l'alcalde si pintaven la façana i alhora tapaven amb pintura el cartells, li va dir que de cap manera; llavors la Josefina va comentar-li que els de can Mayol l'havien tret i la resposta va ser ràpida: si els Mayol l'han tret, traieu-lo vosaltres també. De ben segur que a l'alcalde Maurell, amant de reglamentar-ho tot, se li va escapar d'escriure en la seva ordre de pintar: “excepte els cartells” (cal recordar que Maurell va prohibir que les inscripcions en els nínxols del cementiri fossin escrites en català).

Espero que aquestes prop de 8.000 paraules ajudin a què el record vers uns homes i dones de Mollet no quedi en l'oblit amb el pas dels anys.

El cos principal d'aquest article s'acabà d'escriure la nit del dia que es va signar el Decret de la Generalitat de Catalunya número 129/2014 de 27 de setembre, de “convocatòria de la consulta popular no refrendària sobre el futur polític de Catalunya.” Posteriorment s'hi han afegit alguns elements després de la troballa de l'agenda de Ll. Pascual, el mes d'octubre.

Agraïments

Francesca Ambrós, Josep Coma, Nicole Dillenschneider, Agustina Duarte, Eric Forcada, Pere Fortuny, Dolors González (Arxiu Municipal de Mollet), Sylvie Guanyabens, Teresa Guanyabens, Nicolau Guanyabens, Maria Dolors Mayol, Neus Pareras, Maria Rosa Pascual, Michelle Pernelle (Arxiu Municipal de Perpinyà), Isabelle Rébé (Centre Archeologique Remy Marichal), Montserrat Tura i Núria Tura.

Notes finals

1. Com a mostra del coneixement que la gent del Rosselló tenia dels Guanyabens, Maria Pi Carrasco, (esposa de Joan Mayol Solé) i la seva mare, Dolors Carrasco Gavara, els primers mesos del 1939 van creuar la frontera a peu per Costojos, per avisar Sebastià i Joan Mayol, a més d'altres amics molletans, que no tornessin a Mollet, perquè l'alcalde Fortuny havia estat detingut només passar la frontera. Uns gendarmes els van demanar si tenien passaport i els van avisar que sinó, només tenien dues opcions: tornar a Espanya o entrar en un camp de refugiades. Les dues dones van plorar desesperadament, tant per no poder arribar on anaven com pel cansament per tantes hores de caminar per les muntanyes. Sembla que els gendarmes, davant la desesperació d'aquelles dones valentes (la Maria tenia 24 anys i la seva mare 49), els van preguntar on eren les persones que buscaven; elles digueren que a Millars, on vivien els seus cosins Guanyabens, i en sentir aquest cognom els van dir que pugessin al cotxe i ells les portaven fins allà.

2. La Maria Pi Carrasco va néixer a Montcada i Reixac el 1915, va estudiar magisteri a Barcelona i fa ver de mestra a la Mútua Escolar Blanquerna (1933-1935). El 1935 va arribar a Mollet en casar-se amb Joan Mayol Solé. Durant la Guerra Civil va treballar de mestra a

La Cerveceria, un antic cafè-concert al c/Lluís Duran, adaptat com a escola. En acabar la guerra va ser inhabilitada perquè es negà a manifestar-se de forma expressa com a addicta al règim franquista. Llavors es dedicà a tasques socials d'ajuda a famílies necessitades i a l'acolliment d'immigrants. La tardor del 1962 va col·laborar en l'acolliment dels damnificats pels aiguats que van produir nombrosos danys materials però sobretot personals amb moltes víctimes mortals als dos Vallesos. A finals dels anys setanta i principis dels vuitanta, com a membre de l'Associació d'antics funcionaris de la Generalitat, va treballar intensament i amb èxit, perquè restablissin les aspiracions legítimes dels exfuncionaris de la Generalitat i dels antics Mossos d'Esquadra, expulsats de la feina amb l'entrada del franquisme. El 3-3-2007 recollia al Teatre Municipal Can Gomà la Distinció Cívica Per Mollet. Va morir el 21-4-2008 a Mollet.

3. El Centro Español a Perpinyà es va fundar el 1888 com a mútua amb la finalitat de proporcionar ajuda als treballadors procedents d'Espanya. Uns anys més tard, entre 1916 i 1920, gràcies a la fusió de tres associacions, "La Unión Ibérica", "La Paloma-Centro Español" i "Colonia Española" neix el "Centro español de los Pirineos Orientales". Compren un solar de 626 m² on construeixen un elegant edifici de més de 1.500 m² i comencen a fer activitats, que els primers anys van ser moltes, i totes, encaminades a fomentar la cultura i les tradicions. Un dels períodes més significatius va ser durant els tres anys de la guerra civil, que es va convertir en residència-escola per a nens espanyols que arribaven a França fugint de la guerra. La directiva estava aleshores presidida per Antoni Selva i assessorada pel Agustí Sala, mestre nacional de la República espanyola. Els socis van designar un comitè Procolònia de Nens Espanyols amb representants de les

localitats més importants del Rosselló per fer una campanya de sensibilització i de recaptació amb donatius, roba i aliments. Els locals del Centro es van transformar en sales de classe, dormitoris, infermeries, cuina, sales de teatre, gimnàs i, fins i tot, patis d'esbarjo. Els mateixos socis van portar a terme obres de transformació per tal d'allotjar el màxim nombre de nens. L'ensenyament seguia la línia de l'ensenyament republicà, gràcies a uns professors que van continuar les pautes de la Institución Libre de Enseñanza. Un total de 750 nens van estar a pensió completa i 1.204 van rebre, a més, ajuda i aliments fins a finals del 1939, moment en què la Direcció General d'Evacuació del Ministeri de Treball i d'Assistència del govern de la República participà dins aquesta obra humanitària. Una única frase va acompanyar al Centro durant aquells anys: "Salvem els nens!".

El Centre espanyol avui segueix sent aquest lloc de la memòria d'un exili dolorós viscut per milers d'espanyols, però també la memòria d'un grapat d'homes que, amb el segell de l'amistat, fundaren aquesta entitat per acollir uns nens exiliats i donar suport a aquelles famílies desesperades que fugien de l'horror de la guerra, amb l'esperança d'un temps millor. El Centre era per a cada espanyol que se sentia desarrelat, un bocinet de la seva llunyana terra natal. Passats 75 anys, aquest Centre no ha oblidat res del que ha viscut i, enfortit pel passat, ha sabut conservar l'esperit fraternal, amb el suport de 350 socis.

4. Gregorio Alarcón Mula era militant de la CNT. El 20-10-1937 és nomenat regidor, càrrec que exerceix durant ben poc temps, atès que el 23-4-1938 s'allista com a voluntari a l'exèrcit (vegeu volums 4, 5 i 7 de la Col·lecció de monografies Vicenç Plantada). Quan s'exilia a França, marxa amb la seva dona Soledad i el fill gran, el Juan. L'altra filla

nascuda aquí, la Sole, era molt petita i prefereixen deixar-la a casa d'una germana del Gregorio. La Sole creix a Mollet i passa pràcticament tota la infantesa a casa de la Isabel, germana del Gregorio. La reunificació de la família és quan la Sole té 11-12 anys, que marxa a França sola, en tren, i allà l'esperen els pares. A França tindran dos fills més: el Miguel i el Sérgio, i viuen a Laurenç (Erau) fins els darrers dies. Dels quatre fills, dos són morts (en Juan i en Miguel)".

Bibliografia

SUÁREZ I GONZÁLEZ, M. ÀNGELS. *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*. Col·lecció

Vicenç Plantada núm. 4. Centre d'Estudis Molletans, 2000. Pàg. 245-246.

CABAÑAS BRAVO, MIGUEL. *La Guerra Civil Española*. "Picasso y su ayuda a los artistas españoles de los campos de concentración franceses". Ponència. Congreso Internacional, 2006. Ministerio de Cultura. ISBN 9788496411623

CORBALÁN I GIL, JOAN I GARCÍA-MORENO MARCHAN, CONSOL. *Joan Ambrós i Lloreda. Per Catalunya i la Llibertat*. Col·lecció Vicenç Plantada núm.7, Centre d'Estudis Molletans, 2002. Pàg. 106

CORBALÁN I GIL, JOAN I LARDÍN I OLIVER, ANTONI. *Una biografia política. Josep Fortuny i Torrents*. Col·lecció Vicenç Plantada, núm. 5. Centre d'Estudis Molletans, 2000. Pàg. 187